

O starosti slovenskih mlinov na veter

Vetrne mline na Slovenskem poznamo po zaslugi prof. Franja Baša, ki jim je posvetil posebno razpravo že leta 1928.¹ Prof. Baš je dognal, da so mlini na veter pri nas doma na vzhodnem Štajerskem z jedri v Prlekiji in v okolici Boča, pozneje pa da so se razširili še na Dravsko polje in osrednje Slovenske gorice.

Čeprav je vzhodna Štajerska zemljepisno gledano samo najjužnejši del razsežnega področja vetrnih mlinov, ki sega čez Madžarsko, Gradiščansko in Moravsko v velike severnoevropske nižave, je vendar (po Bašu) štajerski mlin na veter — kot sestavni del klopotca, oziroma kot naprava ki je nastala po njegovem zgledu — avtohtoni izraz vzhodnoštajerske pokrajine in njenega prebivalstva.² Podlago za tezo o avtohtonosti mu je dalo ime. Starejši imeni sta »žrmlje« in »klopotec«, »mlin na veter« pa je v rabi samo tam, kjer je nastal po 1. svetovni vojni. Sam klopotec naj bi bil razširjen samo v pomurskih in podravske vinogradniških goricah; sosednji Nemci so ga prevzeli z imenom vred.³ Časovno je mline na veter lahko sledil le do sredine 19. stoletja.

Šele Rajko Nikolić se je leta 1955. znova lotil mlinov na veter, tokrat v jugoslovan-skem okviru. V svoji razpravi »Vetrenjače u Jugoslaviji«⁴ je uporabil tudi gradivo, ki ga je objavil F. Baš, le da se je (upravičeno) kritično lotil teze o avtohtonosti. Le-te po Nikoliću ne bo mogoče sprejeti, čeprav ne zanika možnosti samostojnega nastanka posameznih konstruktivnih prvin.

Danes mlinov na veter ni več. Zato so tudi podatki, ki se še dajo dobiti na terenu, izredno skopi in ne prinašajo ničesar novega. Tem dragocenejši je zato lahko star arhivski podatek, pa čeprav gre samo za naključno omembo.

Leta 1525. je Hypolita roj. Polhaim, vdova po Kašparju Stubenbergu, dala izdelati inventar gradu Vurberk, ki nam v podrobnosti ponazarja ureditev in življenje v poznogotskem fevdalnem gradu ter je zato prvovrsten kulturnozgodovinski vir. Popisan je inventar ne le gradu samega, temveč tudi gospodarskih poslopij in pristav. Med predmeti, ki so bili shranjeni v zgornji kašči, *I m o b e r e n k a s t e n*, najdemo med drugim: ... *1 e y s n e y e r s c h r a g e n z u a i n e r w i n d m u l l*... 1 železni podstavek za vetrni mlin.

Ta podatek, objavljen že leta 1914,⁵ a doslej prezrt, je premaknil zgodovino mlinov na veter v Sloveniji za več kot 300 let nazaj. Dejstvo, da se mlin na veter omenja v graščinskem inventarju, nam morda kaže na rahlo sled o izviri te naprave. Morda so ob graščinah imeli prve vetrne mline, izdelane po zahodnoevropskem vzoru, individualni kmetje pa so si to idejo prilastili in si izdelali napravo po izkušnjah, ki so jih že imeli pri klopotcih in žrmljah. Toda ob tako skromnem podatku je to lahko le domneva.

¹ Franjo Baš: Vetrenjače u Sloveniji. Glasnik etnografskog muzeja u Beogradu III (1928.), str. 66.

² »Kao sastavni deo klopotca, odnosno po ugledu na njega, i vetrenjača je autohton izraz istočno-štajerske oblasti i njenog stanovništva.« Vetrenjače u Sloveniji, str. 71.

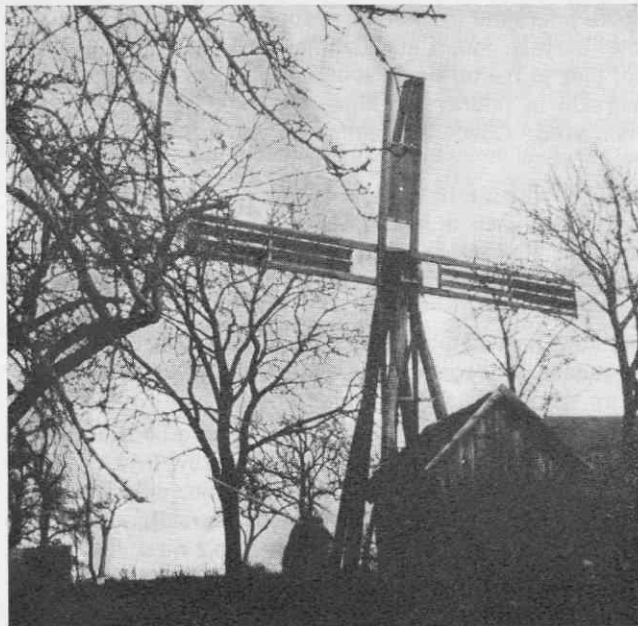
³ V pismu R. Nikoliću l. 1954. obj. v Radu vojvodanskih muzeja 4, Novi Sad 1955, nota 22. na str. 110. Tu moramo dodati, da je klopotec znan ne samo na vzh. Štajerskem, temveč po vsem panonskem delu Hrvaške, ponekod v Vojvodini, na Madžarskem ter celo pri Romunih. Podrobnejša razširjenost in izvir klopotca še nista raziskana.

⁴ Rajko Nikolić: Vetrenjače u Jugoslaviji, Rad vojvodanskih muzeja 4, Novi Sad 1955., str. 97.

⁵ Dr. J. Loserth: Das Archiv des Hauses Stubenberg (Supplement II.) v Beiträge zur Erforschung steirischer Geschichte XXXVII-XL, Graz 1914, str. 123.

Vsekakor pa se mlin na veter s slovenskega vidika lepo včlenja v kompleks prvin, ki so skozi stoletja vdirale iz osrednje Evrope čez zahodnopanonski prostor v severovzhodno Slovenijo.⁶

⁶ V. Belaj: Neki etnološki problemi sjeveroistočne Slovenije, referat na XI. posvetovanju jugoslovanskih etnologov v Zenici 1969 (v tisku).



Mlin na veter
Križni vrh pri Poljčanah.
Foto: B. Kuhar, 1964

Zusammenfassung

Über das Alter des slowenischen Windmühlen

Anlässlich seiner Zusammenfassung der bisherigen Abhandlungen über Windmühlen auf slowenischem Boden weist der Autor auf einen bisnun unbeachteten Archivbeleg aus dem Jahr 1525 hin. Damals wurde das Inventar des Schlosses Vurbek aufgenommen; das Verzeichnis der im oberen Speicher verwahrten Gegenstände enthält u. a. »1 eysneyer Schraegen zu ainer Windmull«.

Dieser Vermerk bezeugt, daß auf slowenischem Gebiet Windmühlen bereits früh im 16. Jahrhundert bekannt waren, und läßt die Vermutung zu, daß die slowenischen Bauern diese Erfindung aufgenommen und sich eine solche Vorrichtung mit Hilfe ihrer bei Klappermühle und Handmühle gemachten Erfahrungen angefertigt haben.